

Kokoschka osztrák festő önéletírásában (annak 1975-ös magyar kiadásában) van egy érdekes bejegyzés, amely jóval többet árul el az alkotói szándék erejéről, mint a félreértések, a látszólagos felületesség híres eseteiről. Kokoscka

szóbanforgó *Transzjátékos* című képe az Ernst Reinhold színész barátjáról készült híres portré. A festő a tárlaton vette észre a következő hibát(?): *A nekem különösen fontos képek*

34 Takács Zsuzsa

A NÉGYUJJÚ FÉRFI

pek egyikén,....van egy eddig észrevétlenül maradt részlet. Sietségemben egyik kezének, melyet mellén nyugtat, csak négy ujját festettem meg. Vajon egyszerűen feledékenységből maradt volna le az ötödik? Nekem nem hiányzik, mert a modell pszichéjének felderítését fontosabbnak tartottam a részletek – öt ujj, két fül, egy orr – felsorolásánál. Kokoschka ezzel a bravúros főnévvel, a szarkasztikus *felsorolás* minősítéssel cseppet sem mentegeti magát – ki nem mondva – azokat bírálja, akik ragaszkodnak képükön a kéz mind az öt ujjának ábrázolásához. Azonnal eszembe jut, hogy ki mindenki tesz így a világhírességek közül. El Greco kéz- és lábujj ábrázolása talán a legpéldásabb. Nála a megnyújtott összekulcsolt, szabadon lecsüngő, vagy modellje mellére helyezett kezek, és a keresztől lelógó, vagy égbe emelkedő lábak ujjai az áhítat kifejezésére, a gótikus forma hangsúlyozására szolgálnak. Ő biztosan örült az öt karcsú ujjnak. Soha nem téved, amikor az imára, könyörgésre összekulcsolt kezek mind a tizennyolc, előlnézetből jól látható ujját ábrázolnia kell. Nem hibázza el a számokat, gondosan utal a hüvelykujj épp hogy látható porcaira is. Ha tévedett volna, inkább hat ujjat festett volna, mint négyet. Egészen más miatt keveredett gyanúba a két lábon álló, kétszemű kritikusai előtt. Látástorzító szembetegségben szenvedett, állították. A cáfolat azonban pofonegyszerű volt, ha abban szenvedett volna a figurákat úgy rajzolta volna meg, ahogyan asztigmatizmusa miatt lát, azaz a néző a korrekt változatot láthatná.

A művész és/vagy zseni közötti különbség, kamasz koromban különösen foglalkoztatott. Barátnőm édesanyjától hallottam 14-15 éves koromban Riedl Frigyes megfogalmazását, mely szerint Petőfi zseni volt, Arany János pedig művész. Nagyon tetszett a különbségtétel – de sajnos régóta nem hiszek ebben. A részletekbe menő kidolgozás éppolyan zseniális lehet, mint a lényegre törő vázlatosság (s itt nem is részletezem a Riedl megállapításának ellentmondó Arany-balladák modernségét, a homály megteremtésének bravúriját, a közlés töredezettségét, amellyel hallgatóságát a történet elbeszélésébe belekényszeríti).

A szaggatott beszéd a gyötrelmesen pontos megfogalmazás párja. Egy-egy részegen fogant vers (lásd Ady), Beethoven süketen komponált zenéje, a süket, öreg, embergyűlölő (mélyen depressziós) Goya vázlatai. A szépség és

ifjúság, az egészséges szellem a művészetben nem nyeri el jutalmát. Győz a süket, a részeg és öreg. De mégsem elég részegnek, süketnek, öregnek és depressziósnak lenni. Az eredményhez, mondjuk a tárlaton egy üres vászon kiállításának jogához a meggyőző képek megfestése, a teljes, elszánt élet kell.

35

Volt a hatvanas évek vége felé egy – zseniálisnak éppen nem mondható – ifjú költő, akivel egy antológiában szerepeltünk. Keményen ivott. Merő véletlenségből a felesége mellett ültem egy irodalmi esten. Kiöntötte a szívét nekem. Estéknként leissza magát, mesélte, ha a férje nincs otthon, odaül az írógép elé, és verset ír. Megrendített a vallomás, férjét a rendszer melletti kiállása segítette a közléshez. Sem az ifjú költőnek, sem ifjú feleségének nem volt fogalma a költészetről, amire az életüket szándékoztak építeni.

Nincsenek azonban előítéleteim, tetszik, amit a 16. században állított az újplatonista iskola, hogy csak az *opera non finita* lehet hibátlan, mivel csak Isten műve befejezett, azaz tökéletes. De vannak – „befejezetlen” mivoltukban is – zseniális könyvek, versek, zenék és képek. A legjobb példa talán Dosztojevszkij *Karamazov testvérek* c. regénye. Szerencse, hogy nem akadt vállalkozó, hogy befejezze. De az is lehet, hogy tévedek, a könyvek hetipiacán van ilyen.

Dosztojevszkij egyébként hogy egy-egy kulcsjelenet indítása-kor, nem motivál, *sietve* szinte kötelességszerűen sorolja a tudnivalókat, azaz kihagy jó néhány ujjat, mivel fontosabb közlésekre szorítkozik. Leírja ugyan, hogy hol vagyunk, ki van jelen, honnan jöttek és hova tartanak a szereplők. Érezzük azonban, hogy engedményt tesz, udvariaskodik velünk. A lényeg a sorsfordító, a felemelő, tragikus, kiheverhetetlen vagy felháborító jelenet, melyben a szereplőknél sokkal inkább nekünk, az olvasóknak kell jelen lennünk.

Pilinszky *Apokrif* című versének elemzésekor általában felteszik a kérdést, hogy ki lehet a vers megszólítottja, Isten vagy a szeretett személy? Ez még nem is volna baj, az igazán szomorú, hogy meg is válaszolják. Pilinszky hol egy nőhöz beszél, hol a szerelemben megmutakozó Istenhez, esetleg mindkettőhöz egyszerre. A nők és a költők és a misztikusok ismerik a magukból való kilépés szerelmi tapasztalatát. Lehet, hogy a kákán is csomót kereső bírálók, vagy az államférfiak nem, de erről nincs tapasztalatom.